

Doktori (Ph.D.) értekezés tézisei

Torbágyi Péter

MAGYAR VÁNDORMOZGALMAK ÉS SZÓRVÁNYKÖZÖSSÉGEK LATIN-AMERIKÁBAN A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ KITÖRÉSÉIG

Témavezető: dr Anderle Ádám
Tanszékvezető egyetemi tanár

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
Szeged
2007

I. A KUTATÁSI TÉMA ELŐZMÉNYEI

A nyugati, és azon belül is a latin-amerikai szóránymagyarság történetének hazai kutatása a magyarországi demokratikus rendszerváltással új korszakába lépett, amikor is a különböző közgyűjtemények sorra nyitották meg az addig zárt, a témára vonatkozó levéltári és könyvtári iratanyagaikat. Az így kutathatóvá vált nagy mennyiségű dokumentum lehetővé tette, hogy a magyarországi kutatók is komolyabban foglalkozhassanak a téma tanulmányozásával, ami főleg az óriási távolságok miatt a tengerentúli magyar közösségek kutatásánál jelentett komoly segítséget. A disszertációt megelőző kutatás is elsősorban ezen lehetőségnek köszönhetően indulhatott meg, mikor a kilencvenes évek első felében a Jézus Társasága Magyarországi Rendtartományának levéltárában a magyar jezsuiták XVIII. századi latin-amerikai jelenlétét kezdte el a szerző kutatni.

Az újonnan kutathatóvá váló könyvtári és irattári anyagok széleskörű feldolgozása azonban komolyan akkor kezdődhetett el, amikor a Magyar Tudományos Akadémia és a XX. Század Intézet támogatásával létrejött Szegedi Tudományegyetem Hispanisztika Kutatócsoportjának tagjaként a szerző a latin-amerikai szóránymagyarság történetének átfogó kutatásába kezdett.

II. A KUTATÁS CÉLJAI ÉS MÓDSZEREI

A kutatómunka során hamar nyilvánvalóvá vált, hogy bár az elmúlt egy évszázad során számos tanulmány született a braziliai és a Buenos Aires-i magyar közösségek történetéről, a térség többi országában található kisebb csoportok tanulmányozásával korábban senki sem foglalkozott. Ezen felismeréstől vezérelve egy évvel később induló doktori kutatásának témájául a szerző ugyancsak a latin-amerikai szóránymagyarság történetének tanulmányozását választotta.

A több mint nyolc éven át folyó kutatás során a munka döntő része Magyarországon folyt, de a szerzőnek lehetősége nyílt a Havannai Egyetemen, majd a mexikóvárosi CIDE intézetnél egy-egy fél éves kutatást

Doktori (Ph.D.) értekezés tézisei

folymatni, kiegészítve ezzel a többségében Magyarországon fellelt forrásokat. Mindezeknek köszönhetően a disszertáció megírásához alapvetően négy nagy csoportba sorolható kutatási anyagot sikerült áttekinteni.

Elsőként az amerikai kontinens országait érintő tengerentúli vándormozgalmak történetét feldolgozó magyar és külföldi irodalmat kellett tanulmányozni ahhoz, hogy a disszertáció témáját a hiányzó területekre koncentrálvá térben és időben el lehessen helyezni, és a már meglévő ismeretanyagot a kutatás során sikerrel fel lehessen használni. Ezen munkák döntő többsége az európai kivándorlás fő befogadó országainak bevándorlásával, illetve a nyomában kialakuló koloniális élet bemutatásával foglalkozott. Magyar szempontból ezen kivándorlási irodalom ismeretében elmondható, hogy a viszonylag jól feldolgozott egyesült-államokbeli és kanadai emigráns irodalom mellett a kontinens többi részét érintő vándormozgalmak kapcsán csak a Brazília, illetve Argentína fővárosába, Buenos Airesbe kivándorolt magyarokról születtek részleges tanulmányok. Ráadásul ezek egy jelentős része a kilencvenes évek előtt hosszú évtizedeken keresztül zárt anyagnak számított, és mint ilyenek, a magyarországi kutatás számára ez idő alatt az ismeretlenség homályába veszttek.

A könyvtári források kapcsán fontos megemlíteni a Központi Statisztikai Hivatal könyvtárában a XX. század eleje óta őrzött latin-amerikai népszámlálási kiadványokat, melyek nagy része eddig feldolgozatlanul maradt a magyarországi emigrációkutatás számára, illetve a szintén primer forrásoknak tekinthető útleírásokat és visszaemlékezéseket, melyek sokszor a konkrét irodalmi élmény mellett rendkívül nagy segítséget nyújtottak a disszertáció anyagának elkészítésében. Mindezeket egybevéve leszögezhető, hogy a szerző azon szerencsés helyzetben volt, hogy a könyvtári forrásainak jelentős része a doktori munkában úgy jelenhet meg, hogy az még Magyarországon hasonló típusú munkában nem volt feldolgozva.

A témában született szakirodalom mellett párhuzamos formában kerültek feltárára a disszertáció törzsanyagát adó levéltári források és külföldi magyar nyelvű periodikák. Közülük az előbbiek döntő többsége a Magyar Országos Levéltár állományából került elő, ahol áttekintettük az első világháborút megelőző belügyminisztériumi és a két világháború, illetve az azokat követő időszak külügyminisztériumi iratainak latin-amerikai magyar kivándorlásra vonatkozó hatalmas mennyiségű iratanyagait. Közülük külön kiemelendő a Washingtoni Királyi Magyar Követség és a Buenos Aires-i Királyi Magyar Követség két világháború közti időszakra vonatkozó iratanyaga, melyek a kisebb latin-amerikai országokban működő magyar képviseletek iratait is megőrizték. Az itt talált dokumentumok alapvető információval szolgáltak a

Doktori (Ph.D.) értekezés tézisei

Montevideóban, Asunciónban, Santiago de Chilében, Havannában és Mexikóvárosban formálódó magyar közösségek életéről, illetve a kolóniakon belül létrejövő közösségi életéről. A dokumentumok külön részét képezték az útlevél-kérés során keletkezett adatlapok, melyek az egyéni sorsok tanulmányozásánál nyújtottak felbecsülhetetlen értékű információkat. Ugyanis ezeknek alapján egy több ezer személy adatait őrző adatbank készülhetett el.

Az adatbank és a levéltári források többi részének hiteles feldolgozásában nagy szerepet játszottak az Országos Széchényi Könyvtár folyóirat raktárában szintén hosszú ideig zárolt anyagként őrzött, külföldön megjelent magyar nyelvű újságok, melyek közül több mint negyven periodika nem egyszer évtizedeken keresztül megjelenő számainak tartalmát ismereteink szerint a szerzőnek elsőként sikerült teljes egészében feldolgoznia. Ez a felbecsülhetetlen értékű adattömeg a levéltári forrásokhoz hasonlóan komoly segítséget nyújtott a latin-amerikai magyar közösségek mindennapi életébe való betekintéshez és az egyes egyéni sorsok követéséhez is, melyhez a folyóiratokban előkerülő személyek és adataik a már említett adatbankban rögzítésre kerültek. Emellett ezen források kapcsán külön ki kell emelni azon néhány írás jelentőségét, melyek szemtanúk visszaemlékezéseire hivatkozva a latin-amerikai magyar jelenlét XIX. századi és századfordulós korai emlékét örökítették meg.

A fent említett anyagok fontos kiegészítést nyertek a külföldi kutatóutak során. Azonban meg kell jegyeznünk, hogy mind a levéltári anyagok, mind a magyarnyelvű periodikák tekintetében a magyarországi közgyűjtemények sokkal több új dologgal szolgáltak az egyes országok kapcsán, mint az ottani levéltárakban és könyvtárakban végzett kutatások. A külföldi kutatóutak során azonban a közgyűjteményekben végzett munka mellett sokkal nagyobb jelentőséggel bírt az ott élő magyarokkal való kapcsolatfelvétel és a velük folytatott beszélgetések során szerzett információ, melyek a magyarországi történetírás Oral History-val kapcsolatos fenntartásainak következtében csak háttéradatként kerültek a disszertáció anyagába beépítésre. Az Oral History típusú kutatás ugyanakkor a XX. század technikai fejlődésének köszönhetően a későbbiekben sem szakadt meg, ugyanis interneten keresztül számos, az amerikai kontinensen élő magyarral és azok leszármazottaival sikerült a szerzőnek riportot készítenie. A világháló emellett ahhoz is kiváló segítséget nyújtott, hogy a kutatás folyamán összegyűjtött információkat a doktori disszertáció megírása előtt internetes forrásokkal, illetve nagyobb adatbázisok anyagával össze lehessen vetni. Közülük külön kiemelendő az egyes latin-amerikai levéltárak internetes adatbázisa és a jelenleg is működő magyar egyesületek portáljai és on-line hírlevelei. Ezen oldalak mellett külön szót érdemelnek még az internetes telefonkönyvek, melyek segítségével a húszas-,

Doktori (Ph.D.) értekezés tézisei

harmincas- és negyvenes- években kivándorolt magyarokra vonatkozó adatbank sok aktualizált információt nyert.

III. AZ ÉRTEKEZÉS TÉMÁJA

Mint ahogy arra már utaltunk, a szerző a XIX. és XX. századi tengerentúli magyar kivándorlás kapcsán nem annak fő irányaival, azaz az Amerikai Egyesült Államokba, Kanadába, Brazíliába és Argentínába érkező magyar vándormozgalmakkal, hanem a köztük megbújó, a kontinens többi országaiba irányuló, számukban az előzőekhez mérten kevésbé jelentősnek mondható migrációs áramlatokkal és közösségekkel foglalkozik. Ezt a témaválasztást persze nem egy külső kényszer diktálta, azaz a szerző nem úgy tekintett a kutatatandó anyagra, mint egyfajta „maradékra”, hanem inkább kicsiny, első ránézésre össze nem illő mozaikdarabokként kezelte őket, amelyek a már említett nagy részeket kiegészítik, és további szálakkal fűzik egyiket a másikhoz.

De nem csak a téma horizontális munkaterének kiválasztása igényel indoklást, ugyanis a vizsgálandó időintervallum záró dátuma sem nevezhető egyértelműnek. Joggal vetődik fel a kérdés, hogy miért nem foglalkozik a szerző a második világháborút, illetve az 1956-os forradalmat követő kivándorlási hullámokkal? És miért nem kíséri figyelemmel napjainkig az ottani helyi közösségek, illetve csoportok életét? A válasz persze adott, hisz az 1945 utáni magyar történetkutatás számtalan esetben ütközik a még le nem zárt történeti kor kutatási nehézségeibe, úgymint a hozzáférhető források szűkössége, egyoldalúsága, bizalmas volta, és ebből következően bizonyos máig élő személyek, illetve csoportok személyi jogait, illetve létét sértő bemutatása. Ezen gondokkal nézett szembe a szerző is, és néhány, az érintett csoport irányából a már korábban publikált könyvében feldolgozott anyagok kapcsán érkezett jelzés alapján úgy döntött, hogy az általa feldolgozott 1945 utáni anyag még nem elég érett egy hiteles történeti elemzésre.

IV. AZ ÉRTEKEZÉS GONDOLATMENTE ÉS SZERKEZETE

A téma felvezetéseként egy historiográfiai áttekintést kívánt adni a szerző a latin-amerikai magyar kivándorlási mozgalmak hazai és külföldi történeti

kutatásairól, rámutatva arra, hogy ha nem is központi témaként, de mindig is része volt ez a hazai, illetve a Buenos Airesben és São Paulóban központosuló latin-amerikai magyar emigrációkutatásnak. A fejezet egyfajta terminológiai áttekintést is ad arról, hogy az emigráció szó mellett a magyar historiográfia és köznyelv hogyan váltogatta koronként és területenként az ezeknek a csoportoknak a megjelölésére használt kifejezéseket. Ezen bevezető összefoglalás újdonsága a szerző véleménye szerint, hogy a korábban született hasonló historiográfiai áttekintések anyagát mind időben, mind földrajzi térben sikerült tovább bővítenie, és ezzel a témáról egy átfogóbb képet adni.

A második, még mindig bevezető fejezet a korai, XIX. század előtti latin-amerikai magyar jelenlét témáját elemzi, utalva arra, hogy ennek lehetősége igen valószínű, mindamelllett a hiteles történeti kutatások számára még gyakorlatilag teljesen szűz terület maradt. Ennek ellenére számos, latin-amerikai magyarok nevével fémjelzett hipotézis kerül bemutatásra, melyek jelentőségét nem is annyira témájuk, mint inkább pusztán létezésük adja. Hiszen azok leginkább az anyaországgal kapcsolatait megszakító második világháború utáni nemzeti emigráció termékei, és mint ilyenek, arról árulkodnak, hogy a korábbiakkal szemben nagyszámú értelmiségit felvonultató csoportok a századfordulón és a két világháború között kivándorolt, többségében egyszerű származású magyarokkal való sorsközösség felvállalása helyett a történelemben még jobban visszanyúlva egy „új Gesta Hungarorum” megalkotásával próbálták identitásukat, és egyben új hazájukhoz való tartozásuk tudatát is erősíteni.

A hipotézisek közt valós elemek is feltűnnek. Ilyen például a XVII. század második felétől datálható magyar jezsuita jelenlét Latin-Amerikában, mely nem is annyira számbeli, mint inkább kultúrtörténeti szempontból mutat nagy jelentőséget. Hisz az általuk hátrahagyott írásos feljegyzések közül több máig egyedülálló forrásként számon tartott nem csak a magyar, hanem az egyetemes történettudomány és antropológia számára. Majd kiűzésüket követően hosszú csend következett, melyet csak az 1848/49-es forradalom és szabadságharc menekültjei, és a Miksa császárral érkező, valószínűleg a magyar hadtörténet legtávolabbi vállalkozásába fogó magyar katonák törtek meg a XIX. század második felében, amikor főként az Amerikai Egyesült Államok vonzáskörében található államokról újabb érdekes és tudományos értékű beszámolókat adnak írásban közre.

Éppen ez utóbbi, tehát a Magyarországon megjelentetett nagyszámú korabeli beszámoló magyarázza, hogy miért is került ez a katonai emigráció a XIX. századi modern vándormozgalmakról szóló fejezetbe, ugyanis a szerző szerint ezen személyek és munkáik befolyással lehettek a korabeli magyar társadalom Latin-Amerika képére, és ezzel együtt lökést adhattak az oda

Doktori (Ph.D.) értekezés tézisei

irányuló vándormozgalmak úticél-választásakor. Ráadásul számos olyan eset is bemutatásra kerül, mely közvetlen módon is segíthette a későbbi magyar kivándorlók döntését, illetve új hazájukban való elhelyezkedését. Ilyen például a Csizmadia báró és Porfirio Díaz-féle eset, mely a később három évtizeden keresztül kormányzó tábornok magyarok iránti szimpátiáját alapvetően befolyásolta, és ennek többször konkrét tanújelét is adta. De fontos ez a Justo Sarmiento és Juan Bautista Alberdi nevével fémjelzett romantikus generáció szemszögéből tekintve is, hiszen a függetlenség első pillanatától napirenden lévő bevándorlás náluk egy új színezetet kapott. Ugyanis ők nem csupán a mennyiségi, hanem a minőségi bevándorlást támogatták, melynek elemeit elképzelésük szerint Európa szabad és iparosodott népei adták volna. Ebből a szempontból tekintve pedig érthető, hogy miért helyeztünk hangsúlyt egyes kiemelkedő 48-as életutak bemutatására, ugyanis ezek sokszor pozitívan befolyásolhatták környezetük formálódó, vagy esetleg már létező magyarságképét. Hasonlóan a pozitív megítélést erősíthették Magyarország bányatechnikai kutatások terén elért eredményei, illetve az a szakképzett réteg, melynek tagjai a gyarmati korszak végétől Latin-Amerika minden fontosabb bányarégiójába eljutottak.

Azonban a magyarokról alkotott benyomás koránt sem volt ennyire egyértelmű, ugyanis a XIX. századi földműves kivándorlási mozgalmak megjelenése előtt két másik csoport tagjai is nagyszámban érkeztek Latin-Amerikába, ráadásul a róluk kialakult kép sokkal inkább rányomta bélyegét az ekkoriban formálódó nemzeti sztereotípiák magyar megfelelőjére. Az egyik ilyen csoportot a XIX. század második felében virágzásnak induló tengerentúli leánykereskedelem révén Latin-Amerika nagy kikötőibe kicsábított magyar lányok alkották, akik egyes beszámolók szerint kelet-európai társaikkal együtt meghatározó szereplői voltak például a Buenos Aires-i éjszakának, és akik szerepet játszhattak abban is, hogy az egyes latin-amerikai országok bevándorlási, illetve Magyarország kivándorlási törvényei egymás után emelték be a tiltott csoportok közé a prostituáltakat és a fiatal egyedülálló nőket.

Ennél azonban sokkal mélyebb nyomot hagyott a korabeli latin-amerikai társadalomban a XIX. század elején kibontakozó, és a századfordulón tetőfokára jutó dél-, kelet- és közép-európai cigánykivándorlás. Ezt mi sem bizonyítja jobban annál, mint hogy a leginkább elterjedt sztereotípiá Latin-Amerika szerte a nomád cigányokkal azonosította a magyarokat, hasonlóan ahhoz, ahogy az oroszokat és lengyeleket zsidóknak, a szíreket és libanoniakat pedig törököknek tartották. Sőt, már a XX. század folyamán egyes országokban, köztük olyanokban is, ahol komoly számban éltek magyarok, ez az összemosás még a törvénykezés szintjéig is eljutott. De ezt nem csak a

Doktori (Ph.D.) értekezés tézisei

fogadóállamok ismeretbeli hiányosságának kell tekintenünk, hanem egyben egy olyan vonásra is felhívja a figyelmet, mely a nemzetközi modern vándormozgalmak kelet-közép-európai sajátossága lehet. Ez pedig a kivándorlás gazdasági okai mellett megjelenő nemzetiségi feszültségekből fakadó motiváció, mely az Osztrák-Magyar Monarchia esetében, ha nem is erőszakos formában, de a szlávajkú lakosságot kétségtelenül érintette.

Ezek voltak azok az elemek, melyek esetlegesen befolyásoló tényezőivé válhattak a klasszikus értelemben vett XIX. századi modern népvándorlási mozgalom magyar ágának megindulása pillanatában, kiegészítve ezzel azokat a nemzetközi trendeket, melyeket röviden a megnövekedett európai agrár-munkaerőfelesleg kivándorlásával, illetve a viszonylag gyengén lakott amerikai kontinens szívóhatásának találkozásával lehet jellemezni. Ezen kivándorlási mozgalom döntő részét az Amerikai Egyesült Államok szívta fel, de ugyanakkor egy alternatív ágon már a kezdetektől számolhatunk a latin-amerikai kivándorlással is, melyet tovább bővítettek az egyesült-államokbeli kivándorlás „hajótöröttei”, azaz azok, akiket a kivándorlási ügynökök a kontinensen belüli továbbvándorlásra csábítottak.

A Latin-Amerikába kivándoroltak csoportját a szerző öt további csoportra bontotta. Közülük számában a legnagyobb a brazíliai Santa Catarina és Rio Grande do Sul államokba érkező csoport volt, mely tekintve, hogy korábban már számos tanulmányban bemutatásra került, a disszertáció keretében csak érintőlegesen került megemlítésre. Ezen kivándorlási mozgalom későbbi alternatívájaként jelent meg a mérsékeltébb éghajlatú La Plata-i országok földműves kolonizációja, mely nem csak az új, hanem a Brazíliába letelepedett, de reményeikben csalódott kivándorlókat vonzotta oda. Ezen mozgalmakról azonban, a brazíliai kolonizációhoz hasonlóan, csak azokban az esetekben maradtak fenn valamiféle emlékek, ha az adott területen a magyar vagy esetleg a monarchiabeli telepesek részaránya magas volt, lehetőséget nyújtva arra, hogy az általában a világtól elzárt kolóniákban élő telepesek nyelvüket és hagyományaikat minél hosszabb ideig megőrizték. Bár alapvetően a földműves bevándorlás jellemezte a La Plata-i térséget, mégis Buenos Aires, Santa Fe, Montevideo és Asunción központtal kisebb osztrák-magyar városi kolóniák alakultak, melyeknek igen szembetűnő jellemvonása és egyben a már korábban említett Osztrák-Magyar Monarchia belső nemzetiségi és társadalmi feszültségeire utaló negatív jelensége volt a közösségeken belüli délszláv túlsúly.

Ez a nemzetiségi összetétel a Csendes-óceán partvidékén található országok osztrák-magyar telepei esetében is hasonló volt, mely szerepet játszott abban, hogy a többnyire a külképviseletek segítségével felülről szervezett osztrák-magyar egyesületek nem voltak túl életképesek, hiszen a többségében magyar

Doktori (Ph.D.) értekezés tézisei

területekről kivándorolt horvát nemzetiségűek számára nem jelentett különösebb vonzást a vezetésében sokszor a hazai erőviszonyokat tükröző egyesület életében való tevékeny részvétel. Azonban a Csendes-óceán partvidékére irányuló kivándorlás az előbbtől annyiban különbözött, hogy főként helyi társadalmi jellegzetességekre visszavezethető okok miatt, foglalkozási szempontból a földműves bevándorlók helyett inkább bányászok és kereskedők voltak túlsúlyban.

Bár a Mexikó felé irányuló kivándorlás jelenlegi ismereteink szerint méretében még az előzőkhöz képest is sokkal visszafogottabb volt, mégis majd az egész vizsgálandó korszakot felölelő Porfirio Díaz elnöksége külön szót érdemel Díaz magyarok iránti szimpátiája, illetve a számos, bizonytalan kimenetelű telepítési akció miatt. Ugyanis ezek léte arra utal, hogy a magyarországi kivándorlás, illetve az Amerikai Egyesült Államokból való továbbvándorlás előtt ez a lehetőség folyamatosan nyitva állott.

Az ötödik csoportba végül a szerző a kubai bevándorlást sorolja, mely az előzőhöz hasonlóan nem annyira méretével hívja fel magára a figyelmet, hanem inkább egyedi jellegével. Ugyanis a sziget amerikai elfoglalása időben egybeesett a tengerentúli osztrák-magyar kivándorlás tetőzésével, és így nem kizárt, hogy a szigetre áttelepített új bevándorlókkal történő amerikai kolonizációnak magyarok is részesei voltak. Összességében a szerző ezen fejezetben bemutatott ismereteket alapvetőnek tartja abból a szempontból nézve, hogy a latin-amerikai magyar kivándorlással kapcsolatos történetírás számára ezen vándormozgalmak nagy része teljességgel feldolgozatlanak számítottak. Ráadásul a leánykereskedelem és a cigány kivándorlás kapcsán egy olyan, időben egészen a második világháborút követő évekig a magyar közösségek formálódását alapvetően meghatározó jelenséget próbál bemutatni, mely a magyar kivándorlás historiográfiájában korábban ismeretlennek számított.

Az 1910-es évek elején a tengerentúli magyar kivándorlás visszaesett, majd az első világháború alatt teljesen meg is szűnt, és csak a húszas években éledt újjá. Ekkorra azonban az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlott, a trianoni döntés folytán a Magyar Királyság nagy részét az újonnan született utódállamok között felosztották. A kutatási téma szempontjából ez azért számít alapvetőnek, mert Kelet-Közép-Európa térképének első világháború utáni átrendeződése nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a nemzetközi vándormozgalmaktól eltérő regionális kivándorlás gazdasági okai mellett a nemzetiségi feszültségek továbbra is az indikáló okok közt maradjanak. Ugyanis míg az első világháború előtt Oroszország, Törökország és az Osztrák-Magyar Monarchia, addig az 1920-as években a Szovjet Oroszország, Románia, Csehszlovákia és a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság nemzetiségpolitikája játszott szerepet abban, hogy a

Doktori (Ph.D.) értekezés tézisei

régióból kiinduló kivándorlás intenzitása folyamatos maradjon. Sőt, ezen tendenciákhoz sorolható a közép-európai zsidóság harmincas évek második felében felerősödő kivándorlása is. Magyar oldalról tekintve ez az átrendeződés úgy foglalható össze, hogy míg az első világháborút megelőzően a Magyar Királyság területéről kivándorló magyarok aránya jóval kisebb értéket mutatott, mint az összlakossághoz mért számarányuk, addig a húszas években az utódállamok területén ez a számarány ellenkezőjére váltott. Majd ez a folyamat a harmincas évek végén a zsidótörvények hatására a magyarországi izraelita vallású menekültek kivándorlásával egészült ki.

Közben azonban az Amerikai Egyesült Államok szigorodó bevándorlás-politikájának köszönhetően a kivándorlási mozgalmak fő útvonalai egyre inkább a kontinens más országai felé rendeződtek. Közülük a legfontosabb az atlanti partvidék három nagy országa, Kanada, Brazília és Argentína lett. A szerző e három főág mellett további olyan mellékágakat, azaz irányokat különböztet meg, melyek időben, térben és céljaikban is jól elkülöníthetők.

Első ilyen csoport az első világháborút követő időszak azon hulláma volt, mely az amerikai bevándorlási politika említett szigorításainak törvényes és törvénytelen kiskapuit megtalálva alternatív úton próbálta meg az Amerikai Egyesült Államokba való bejutást. Ezért beszél a szerző Mexikó és Kuba kapcsán „ugródészakról”, ugyanis a húszas évek második feléig az ide érkező magyar és más kelet-közép-európai bevándorlók úgy tekintettek ezekre az országokra, mint az Amerikai Egyesült Államokba való jutás közbülső állomásaira és egyben végső lehetőségére. Az itt kialakult kolóniák pedig a további szigorítások következtében megszűnő továbbvándorlások eredményeként születtek meg. Így ezen két országba irányuló kivándorlás és a Mexikóvárosban, illetve Havannában kialakuló kolóniák keletkezése főként külső okokra vezethető vissza, azaz a nagyarányú határon túli magyar kivándorlásra, és vele szemben a „pull” tényezőnek, azaz az Amerikai Egyesült Államok szívó hatásának erős visszaesésére. A csoport kapcsán ugyanakkor érdekes megemlíteni azt is, hogy a két nagy, azaz a mexikóvárosi és a havannai kolónia egyesületi életében bekövetkező változások nagy hasonlóságot mutattak. A kezdeti időszak rövid életű egyesületei még arról árulkodtak, hogy a kolónia változóban van, és hiányoztak az állandó tagság feltételei. Majd a húszas évek második felére egyre többen kezdték elfogadni, hogy legalábbis időlegesen, ezekben az országokban kell letelepedniük. Erre az időre esik mindkét kolónia virágkora, élénkülő egyesületi élettel és születő magyar sajtóval. Ennek a rövid virágzásnak azonban a gazdasági világválság évei gyorsan véget vetettek, amikor is egzisztenciális okok, illetve a közösségen belül felerősödő politikai viták egyre több magyart tartottak távol a közösségi megmozdulásoktól. A harmincas

Doktori (Ph.D.) értekezés tézisei

években azonban a továbbvándorlások miatt megcsappant csoportokon belül újra megindult egy pozitív folyamat, melynek eredményeként olyan egyesületek alakultak, melyek egészen a második világháború kitöréséig központi szerepet játszottak a helyi magyar társasági életben.

A szerző külön csoportba sorolta a funkciójában az előbbiekkal némi hasonlóságot mutató Uruguayt. Ugyanis a korabeli szóhasználatnál élve, míg Mexikó és Kuba a húszas évek közepén az Amerikai Egyesült Államok felé vezető alternatív útvonal „ugródeszkájaként” működött, addig Uruguay a húszas évek vége felé az amerikai mintára egyre szigorodó bevándorlási törvények hatására mind inkább az Argentína felé mutató kivándorlás „előszobájává” vált, melynek hátterében a liberális uruguayi bevándorlási törvények állottak. Ez a tendencia, a mexikóvárosi és havannai kolóniák kezdeti időszakához hasonlóan nem igazán használt a formálódó, helyi egyesületi életnek. Ennek ellenére az uruguayi magyar társas élet egy teljesen más jellegű utat futott be. Ugyanis a kialakuló társasági élet a Buenos Aires-i testvércsoportok szellemi és kulturális támogatásával a második világháború elejéig három párhuzamos szálon futott: a munkás, a zsidó-polgári és a keresztény-polgári vonalon. Így összefoglalva, Uruguay kezdetben az Argentína felé vezető bevándorlás előszobájának szerepét töltötte be, majd pontosan ebből fakadóan, - nevezetesen abból, hogy a közeli Buenos Aires-i kolónia számos tagja korábban Montevideót már megjárta és az ottani magyarokkal bizonyos kapcsolatban állott -, a szomszédos Buenos Aires-i kolónia összes jótékony hatását élvezve rendkívül élénk társadalmi élet alakulhatott ki.

Míg a korábban felsorolt két csoport bizonyos irányokba mutató kivándorlási mozgalmak köztes, összekötő szerepét látta el, addig a Chile és Paraguay felé mutató kivándorlás kettős jelleget töltött be. Egyrészt elzártságukból és messziségükből adódóan a nagy, tömeges kivándorlási mozgalmakat elkerülve bizonyos szellemi vagy anyagi tőkével rendelkező közvetlen, kvalifikált kivándorlásnak adott helyet. Másrészt, főleg az előbbieik sikerein felbátorodva, a világgazdasági válság időszakában a kontinens többi országaiból továbbvándorló magyarok egy részét olvasztotta magába. Ez a kicsiny közösségek életére és közvetlen környezetére is kihatással volt. Ugyanis a biztos egzisztenciát teremtő Santiago de Chile-i és asuncióni közösségek kis számukhoz viszonyítva komoly befolyásra tettek szert környezetükben, és a formálódó társas élet sem annyira a kölcsönös segíelyezést, hanem inkább a kulturális igényüket szolgálta.

Összegezve, a latin-amerikai magyar kivándorlás második nagy korszaka kapcsán a gazdasági okok mellett - a nyolcvanas években hangsúlyosabbá vált politikai eredetű okok helyett -, a korábbi korokhoz hasonlóan, a nemzetiségi

Doktori (Ph.D.) értekezés tézisei

jellegű feszültségekre vezeti vissza a szerző a két világháború közti időszak kivándorlási hullámainak alapvető kiváltó okát. Szerinte ugyanis ezek együttesen vezettek oda, hogy a „push and pull” folyamat megbomlása ellenére a magyar, és vele együtt a kelet-európai kivándorlás sem vesztett lényegesen lendületéből, legfeljebb a nagy fogadó államok bevándorlás-politikája szigorításának hatására a kontinens más országai felé vette útját.

Mindezen folyamatok illusztrálásaként a szerző egy adattárban dolgozta fel a vizsgált korszak bilaterális diplomáciai, és Magyarország kivándorlási, illetve a latin-amerikai országok bevándorlási politikájának történetét, ugyanis a szerző véleménye szerint az Osztrák-Magyar Monarchia, majd Magyarország konzuli hálózatának, illetve az egyes országok bevándorlás politikájának alakulása egyfajta megerősítéssel szolgálhat a korábban leírtakhoz, és további kiindulópontokat adhat a későbbi kutatásoknak.

V. EREDMÉNYEK

Végül fontos pár szóban tisztázni a disszertáció és a szerző korábban publikált, Magyarok Latin-Amerikában című könyve közötti viszonyt. Ugyanis a szerzőnek a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága és a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma támogatásának köszönhetően 2004-ben lehetősége nyílt arra, hogy kutatásainak addigi részeredményeit a gyökereit kereső latin-amerikai magyarság, és az őket megismerni vágyó hazai olvasók számára egy összegző, tudományos-ismeretterjesztő kötetben közreadja. Az előbbi csoportra való tekintettel a könyv az egyes helyi sajátosságokra koncentrálva országokként külön-külön tanulmányban dolgozta fel az egyes lokális közösségek történetét a kezdetektől az 1956-os utolsó nagyobb kivándorlási hullámmal bezárólag. Ennek megfelelően, a könyv tudományos újdonságát a századfordulás, a két világháború közti és a második világháborút követő kivándorlások nyomában kialakuló, egymástól többnyire térben és időben is független fejlődési utat bejáró kolóniák társasági életének részletes bemutatása jelenti, melyben a legterjedelmesebb részt a kivándorlás legnagyobb tömegét adó húszas és harmincas évek koloniális életének bemutatása adja.

Ezzel szemben a doktori munka a térbeli felosztás helyett időrendben haladva alapvetően a modern magyar vándormozgalmak latin-amerikai régiót érintő általános jelenségeinek és a nyomában kialakuló szóróványközösségek különböző modelljeinek bemutatására kívánt koncentrálni. Így a brazil és

Doktori (Ph.D.) értekezés tézisei

argentín fejezetek kivételével a könyv törzsanyagát rövidített formában átvevő disszertáció tudományos újdonságait a szerző a következő elemekben látja:

A XIX századi modern vándormozgalmak kapcsán először került bemutatásra a bányászok, illetve bányászati szakemberek, a cigányok és a prostituáltak formálódó latin-amerikai magyarságképre döntő hatást gyakorló, számukat tekintve is jelentősnek mondható kivándorló csoportja. Emellett a korábban is kutatott brazíliai kivándorlás mellett elsőként került bemutatásra és elemzésre a Latin-Amerika más részeit érintő századfordulós magyar kivándorlás folyamata, összetétele és iránya.

A két világháború közti korszak kivándorlását tekintve a könyv sokkal részletesebben foglalkozott az egyes helyi közösségek társasági életével, míg a disszertáció a teljes ismételte elkerülése végett csak olyan részeket vett át, mely ezen közösségek kialakulásának és fejlődési modelljeinek bemutatásához elengedhetetlenül szükségesek voltak. Ennek megfelelően ezen rész tudományos újdonságát nem az egyes szóránközösségek bemutatása jelentette, hanem a regionális szinten elemzett migrációs irányok és azok nyomában kialakuló közösségek fejlődési modelljeinek összehasonlítása.

Végül a disszertáció tudományos újdonságai közé sorolandó az adattár, mely először vállalkozik arra, hogy átfogó képet adjon Magyarország kivándorlás- és a latin-amerikai országok bevándorlási-törvényeinek és rendeleteinek, illetve az említett országok közti diplomáciai kapcsolatok részleges kronologikus bemutatására.

VI. A TÉMAKÖRBE MEGJELENTETETT PUBLIKÁCIÓK

Tudományos cikkek:

- Ugródeszka vagy célállomás? In: MTA–SZTE Hispanisztika Kutatócsoport Kutatási Közlemények II. Magyarország és a hispán világ. Szeged, 2000, 84–93.
- Researches of the Hungarian Emigration at the University of Szeged. In: Vasváry Collection Newsletter, Szeged, 2001/2. 1–2.
- A kubai magyar emigráció (1920–1960). In: Nyelvünk és Kultúránk, 2002/1. 39–48.
- A mexikói magyarság vázlatos története. In: Nyelvünk és Kultúránk, 2002/2. 48–57.

Doktori (Ph.D.) értekezés tézisei

1848/49-es magyar emigránsok Mexikóban. In: Századok, 2002/6. 1411–1422.

- Gitanos húngaros en América Latina. In: Acta Hispanica, Szeged, 2003 173-180.

- Adatok a latin-amerikai magyar zsidóság történetéhez. In: Zsidóság a hispán világban. Szeged 2004.

- A magyar forradalom és a hispán világ, 1956.

Szerkesztések:

- Investigaciones sobre América Latina. Informe húngaro para el Congreso Mundial de los Americanistas. Szeged, 1999

Recenziók:

- Cigányok Andalúziában (Juan F. Gamella: La población gitana en Andalucía. Un estudio exploratorio de sus condiciones de vida) In: Cigány világok Európában. Budapest, 2006.

- A katalán cigányok sajátos válasza a modern világ változásaira (David Lagunas: Los tres cromosomas. Modernidad, identidad y parentesco entre los gitanos catalanes) In: Cigány világok Európában. Budapest, 2006.

Könyvek:

- Magyarok Latin-Amerikában. Budapest, Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Alapítványa, 2004.

I. ANTECEDENTES DEL TEMA DE INVESTIGACIÓN.

La investigación de los húngaros en el extranjero y específicamente la de los húngaros en América Latina pasó a una nueva etapa con los cambios democráticos habidos en Hungría, cuando las colecciones públicas, una tras otra, abrieron sus archivos vedados destinados para este tema. Los numerosos documentos que quedaron así disponibles al público investigador hicieron posible que los investigadores húngaros hayan podido ocuparse más seriamente de sus estudios sin hacer largos viajes de ultramar. La investigación que precede la presente disertación, gracias a esta posibilidad, también se ha podido emprender cuando el autor comenzó una investigación sobre la presencia de los jesuitas húngaros en América Latina durante el siglo XVIII en el Archivo de la Provincia de Hungría de la Compañía de Jesús.

No obstante, el trabajo efectivo se comenzó más tarde cuando el autor - como miembro del Grupo de Investigación de la Cátedra de Hispanística de la Universidad de Szeged - inició con el apoyo de la Academia Húngara de Ciencias y del Instituto Siglo XX (XX Század Intézet) una vasta investigación sobre la diáspora húngara en América Latina.

II. EL OBJETO DE LA INVESTIGACIÓN

Si bien han visto la luz varios estudios sobre las comunidades húngaras en Brasil y en Buenos Aires, pero hasta el presente nadie ha tratado el tema de los húngaros en el resto de la América Latina. Guiado por este conocimiento el siguiente año el autor mismo eligió este tema como objeto de su investigación doctoral. La investigación, que duró más que seis años, fue realizada principalmente en Hungría. No obstante el autor ha tenido posibilidad de llevar a cabo investigaciones durante medio año en la Universidad de La Habana y en el Centro de Investigación y Docencia Económicas (CIDE) de la Ciudad de México, cuyo resultado contribuyó significativamente a completar las materias estudiadas en esta disertación. Gracias a todo esto el autor utilizó cuatro tipos de materias para escribir la disertación.

Ante todo ha estudiado la historiografía nacional e internacional de los movimientos migratorios transatlánticos para que al concentrar en completar las partes faltantes pudiera ubicar el tema de la disertación en el espacio geográfico e histórico. La decisiva mayoría de estos trabajos trataban de la

inmigración de los más importantes países receptores y de la vida comunitaria nacida a la sombra de estos movimientos. Desde el punto de vista húngaro la situación es algo parecida. La literatura de la emigración húngara a EE.UU. y a Canadá es bastante amplia, mientras que de entre los demás países transatlánticos únicamente los movimientos migratorios hacia Brasil y Argentina cuentan con estudios parciales. Además hasta los cambios democráticos una parte significativa de estos estudios figuraban entre los materiales inaccesibles para el público. Entre las fuentes bibliotecarias hay que destacar también los censos nacionales de los países latinoamericanos que desde principios del siglo XX descansaban en los estantes de la Biblioteca del Instituto Estadístico de Hungría sin haber sido estudiados y los relatos de los viajes que ofrecían, además de la impresión literaria, un gran apoyo en completar las datos de la disertación. Finalmente se puede decir que el autor estaba en una situación bastante favorable tomando en consideración que importante parte de sus fuentes bibliotecarias no fueron estudiadas antes.

Además de las fuentes bibliotecarias se descubrieron paralelamente las fuentes archivísticas y hemerotecas que constituyen la materia principal de la disertación. La primera de las dos constaba esencialmente de los fondos del Archivo Nacional de Hungría en los que se examinaron los numerosos documentos sobre la emigración húngara hacia América Latina; en los fondos del Ministerio de Asuntos Interiores del período anterior a la Primera Guerra Mundial y de los fondos del Ministerio de Asuntos Exteriores del período de entreguerras y posguerra. Entre ellos hay que destacar por separado los documentos de la Embajada Real de Hungría en Washington y en Buenos Aires del periodo de entreguerras que guardan los documentos de las representaciones diplomáticas en los países hispanoamericanos. Estos documentos proporcionaron informaciones de capital importancia sobre colonias húngaras las recién formadas en Montevideo, Asunción, Santiago de Chile, La Habana y Ciudad de México, así como sobre la vida social en ellas. Los formularios y documentos de solicitud de pasaporte forman otra parte importante que nos ofrecieron gran ayuda para conocer el destino de las diversas personas y estudiar la composición social de las colonias. Ya que según las informaciones recogidas de estos formularios y documentos se elaboró una base de datos que contiene las referencias personales de más de diez mil emigrantes y sus descendientes. Esta base de datos nos brindó una ayuda de inapreciable valor en la labor de investigación, mas el respeto a los derechos de la privacidad personal sólo permitió publicar informaciones generales en la presente disertación. Así que el autor se ve obligado a destacar que la elección de las citas contemporáneas utilizadas para presentar las diferentes

comunidades le precedió un análisis laborioso que incluyó la crítica de las fuentes.

La hemeroteca de la Biblioteca Nacional Széchényi dispone de una importantísima colección de periódicos húngaros publicados en el extranjero que también figuraban entre los documentos restringidos en los años anteriores a 1990. Así que el autor ha tenido la oportunidad de estudiar primeramente en su conjunto la parte latinoamericana que consta de más de cuarenta títulos de periódicos. Entre ellos encontramos unos que sólo constan de unos pocos ejemplares, pero al mismo tiempo hay otros que durante largos años fueron, incluso por décadas, publicados periódicamente. Estos rotativos nos ofrecieron inapreciable información sobre la vida cotidiana de los emigrantes y de las colonias, además jugaron un papel importante al cruzar los datos e informaciones obtenidos de las fuentes bibliotecarias y archivísticas así como para completar las informaciones de la base de datos sobre los emigrantes y sus descendientes. Al tocar el tema de los periódicos húngaros en América Latina es importante resaltar el valor de un par de artículos en los que las rememoraciones de unos testigos nos perpetuaron la presencia húngara en América Latina en el siglo XIX y a principios del XX.

Todos estos datos e informaciones obtuvieron un importante complemento gracias a los viajes de estudio, aunque este tipo de investigación fue muy limitado por razones financieras y de distancia geográfica. Además es importante destacar con respecto a las fuentes archivísticas y hemerotecarias sobre los húngaros en América Latina que gracias al alto nivel de protección de las colecciones públicas húngaras existencias, se encuentran más fuentes en Hungría que en los mismos países latinoamericanos. Pero en los viajes de estudio las fuentes orales recogidas a través de las relaciones personales con los emigrantes húngaros y sus descendientes tenían más importancia que las fuentes descubiertas en los archivos y hemerotecas latinoamericanos. La tecnología moderna nos permitió además hacer contacto con otros y así continuar este tipo de investigación por Internet. No obstante las informaciones recogidas de los reportajes que sirvieron como informaciones de segundo plano y aparecen muy pocas veces en la disertación porque la historiografía húngara todavía trata con bastante reserva la Historia Oral. Junto a esto, el internet nos ofreció también la posibilidad de verificar las informaciones recogidas por la investigación ya que cada día aparecen más y más estudios científicos, libros digitalizados y base de datos en las páginas de las colecciones públicas e instituciones científicas. Es importante resaltar igualmente las páginas de las asociaciones húngaras en el extranjero y las guías telefónicas de los países latinoamericanos, con las que se pudo actualizar las

Doktori (Ph.D.) értekezés tézisei

informaciones de la dicha base de datos de los húngaros que emigraron para América Latina en los años 1920 y 1930.

A lo largo del siglo XIX y XX los Estados Unidos de América, Canadá, Brasil y Argentina se convirtieron en la principal meta de los movimientos transatlánticos de los emigrantes húngaros. No obstante el autor en vez de investigar estos movimientos de masas, se ocupa de las corrientes menos importantes que llegaron a los otros países americanos. Pero la elección de este tema no lo dictó una obligación extrínseca. Es decir, el autor no considera el tema como las sobras que se puede rascar entre los grandes huesos arrancados, sino lo trató como pequeños azulejos que a primera vista parecen dispares pero que en realidad forman parte del todo.

Pero no sólo la elección del campo horizontal del trabajo exige explicación ya que no se puede decir que la fecha final del intervalo examinado es irregular. Se plantea con razón la pregunta ¿por qué el autor no trata de las olas migratorias de la década de 1940 y de la Revolución de 1956? Y ¿por qué no presenta la historia de las colonias húngaras en las últimas cinco décadas? Sin embargo la respuesta la da el hecho de que la historiografía húngara varias veces tropieza con el obstáculo de las edades históricas sin fin: la premiosidad, la unilateralidad y la confidencialidad de las fuentes alcanzables y, por último, la consecuencia de la presentación de los documentos que perjudicarían la existencia de algunos grupos o personas aún vivas. Para estudiar la época desde 1938 hasta nuestros días el autor habría tenido que superar estas dificultades, pero según algunas declaraciones de los grupos y personas consultadas tuvo que entender que todo esto todavía no había madurado lo suficiente para un estudio auténtico. Así que el autor hizo un intento de presentar la historia de los movimientos húngaros transatlánticos hacia los países latinoamericanos, receptores de menor importancia que se produjeron antes del año 1938, el proceso de la integración de los emigrantes húngaros y, finalmente, cómo se formaba la vida social de las colonias húngaras en estos países.

Respecto a los diferentes países la disertación muestra cierta desigualdad tanto desde el punto de vista del volumen como el del alcance o profundidad cuya causa procede de la falta de las fuentes asequibles. La misma causa explica por qué fueron planteados varios argumentos menos documentados que se quiso proponer como indicación sobre la futura investigación. Finalmente el autor se ve obligado a destacar que ha teniendo en cuenta el resultado de las investigaciones preliminares que la disertación no tenía el objeto de tratar en profundidad los temas ya estudiados de los orígenes y causas políticas, económicas y sociales de la emigración húngara y europea, además el de la inmigración general a los países receptores latinoamericanos.

III. EL TEMA Y LOS ALCANCES DE LA INVESTIGACIÓN

Como se señaló anteriormente, el autor no quiso ocuparse de los movimientos migratorios transoceánicos de masas hacia los principales países receptores, vale decir, hacia los Estados Unidos de América, Canadá, Brasil y Argentina sino en vez de eso intentó descubrir las corrientes poco significantes hacia los otros países latinoamericanos receptores de menor importancia.

Como introducción, el autor intentó hacer una reseña de la historiografía nacional y extranjera sobre los movimientos migratorios húngaros hacia América Latina, poniendo en evidencia que aunque ésta no fuera un tema central siempre constituía parte de la investigación de la emigración húngara centralizada en Hungría, São Paulo y Buenos Aires. Este capítulo quiso además dar una vista general de terminología sobre cómo cambiaron tanto regional como periódicamente en el lenguaje de la investigación y en el lenguaje corriente las expresiones usadas para los emigrantes. El resultado de esta introducción, según el autor, es que logró ampliar tanto en el tiempo como en el espacio las materias de los estudios historiográficos sobre la emigración húngara hacia América Latina.

El segundo capítulo, que todavía forma parte de la introducción del tema, analiza la presencia temprana de los húngaros en América Latina, denotando que esto es muy posible. No obstante, esto aún constituye un campo virgen para la investigación científica. A pesar de eso fueron presentadas numerosas hipótesis ensayadas por húngaros en América Latina de las cuales no sus temas sino la mera existencia tiene importancia. Pues estos, en su mayoría, son productos de los húngaros emigrados después de la Segunda Guerra Mundial y nos señala que este grupo - dado que no tenían ningún contacto oficial con Hungría, sólo mantenían un débil contacto con los que emigraron con anterioridad, emigrantes que no contaron con tantos intelectuales y desahogados como ellos - quiso remontarse tiempo atrás en la historia y reforzar tanto su identidad como sentimiento de pertenencia en sus nuevas patrias creando un "nuevo Gesta Hungarorum".

Naturalmente hay también varios elementos reales que aparecen entre estas hipótesis. Como, por ejemplo, la presencia de los jesuitas húngaros en América Latina datada desde mediados del siglo XVII que nos expresa más importancia desde el punto de vista histórico-cultural que el de su número. Pues varios de los manuscritos legados por ellos figuran como fuentes únicas para la ciencia histórica y antropológica en Hungría y en el mundo también. Después de su expulsión llegó una época de silencio que sólo fue interrumpido por los

refugiados de la Revolución Húngara de 1848/49 y los soldados de Maximiliano de Habsburgo. Gracias a estos militares aparecieron cada vez más publicaciones húngaros sobre América Latina y especialmente sobre los países en el círculo de atracción de los Estados Unidos de América. Esto último explica por qué colocó el autor la emigración militar en el capítulo que examina los movimientos migratorios modernos del siglo XIX, ya que, según él, sus publicaciones podían ejercer influencia sobre la imagen latinoamericana de la sociedad húngara y al mismo tiempo dar un impulso a la emigración húngara hacia América Latina. Además fueron presentados casos que probablemente ofrecieron una promoción directa a los emigrantes húngaros. Buen ejemplo es el caso del barón Csizmadia y el general Porfirio Díaz, que probablemente influyó en la simpatía hacia los húngaros de este último, quien varias veces dio muestras de eso durante su presidencia de tres décadas en México.

Pero esta emigración militar tenía importancia también desde el punto de vista de la llamada generación romántica. Ya que bajo la influencia del pensamiento de Juan Bautista Alberdi los estados latinoamericanos empezaron a aspirar a la inmigración cualitativa que provenía de los pueblos libres e industrializados de Europa y así las carreras sobresalientes de unos militares húngaros pudieron ejercer buena influencia sobre la imagen húngara en gestación entre las sociedades latinoamericanas. Asimismo, favoreció a la opinión positiva los adelantos húngaros en el campo de la minería, además los técnicos y mineros quienes, desde las reformas borbónicas de las últimas décadas del siglo XVIII, llegaron a todas las regiones mineras importantes de América Latina. No obstante, la imagen húngara de ninguna manera fue tan consensual, puesto que también aparecieron en gran número los miembros de otros dos grupos de húngaros en América Latina y la imagen creada por ellos tuvo influencia fundamental sobre la estereotipia que los pueblos latinoamericanos en este tiempo formaron sobre los húngaros. Uno de los dos grupos estaba constituido por las húngaras quienes llegaron engañadas a los puertos latinoamericanos a través de la trata de blancas, que con el desarrollo de la navegación empezó a florecer en la segunda mitad del siglo XIX. Para finales del siglo XIX las prostitutas húngaras radicadas a causa de este comercio en América Latina, se convirtieron en damas de la noche fijas en las zonas de los grandes puertos atlánticos y por influencia de esto Hungría y los países latinoamericanos, uno tras otro, empezaron a prohibir la salida y la entrada de las prostitutas y las mujeres jóvenes solteras.

La emigración de los gitanos centroeuropeos y balcánicos que se desarrolló a principios del siglo XIX, y alcanzó el máximo auge a finales del mismo siglo, dejó huellas aún más profundas en la imagen húngara entre la sociedad latinoamericana. Esto demuestra bien que, en toda la América Latina, el

lenguaje corriente ha señalado a los gitanos con el nombre de húngaro, del mismo modo como a los polacos y rusos con el de judío y a los sirios y libaneses con el de turco. Es más, a lo largo del siglo XX el uso de la palabra "húngaro", referida con frecuencia a los gitanos, llegó, en unos países latinoamericanos, hasta el lenguaje de la justicia. No obstante no se puede tratar este caso como si el cambio procediera de la ignorancia de los pueblos latinoamericanos, más aún, todo esto llama la atención sobre una característica de los movimientos migratorios modernos, oriundos de Europa Central y Oriental. Esto se deriva de los motivos socio-políticos surgidos de las tensiones étnicas que aparecen junto las causas económicas entre las motivaciones de la emigración desde esta región. En la Monarquía Austro-Húngara, por ejemplo, además de los gitanos, los pueblos eslavos emigraron al extranjero por las mismas razones.

A grandes rasgos estos fueron los elementos que pudieron convertirse en los factores influyentes en el momento cuando empezó a desenvolverse la rama húngara de los movimientos migratorios modernos que fundamentalmente fue estimulado por los pujantes factores económicos que era el resultado de la excedente mano de obra agraria en Europa y la atracción de los países americanos menos poblados (push and pull).

Los Estados Unidos de América absorbió la mayoría de los movimientos migratorios modernos pero al mismo tiempo se puede contar con una rama alternativa de la emigración europea hacia América Latina que completó la migración de los fracasados de la emigración estadounidense, es decir, los emigrantes que fueron atraídos con diferentes promesas desde los Estados Unidos de América hacia los países latinoamericanos.

El autor distinguió cinco corrientes en los movimientos migratorios húngaros hacia América Latina antes de la Primera Guerra Mundial. Entre ellos el más importante en número fue el grupo que llegó a los estados brasileños de Santa Catarina y Rio Grande do Sul. Pero tomando en consideración que esta emigración ya fue examinada en varios estudios, el autor no tocó el tema. Como alternativa posterior de esta emigración comenzó la colonización agraria de los países platenses, la cual no sólo atraía a los nuevos emigrantes húngaros sino también a los húngaros desilusionados de las posibilidades de la colonización en Brasil. Sobre los emigrantes húngaros y sus colonias agrarias en Brasil y Argentina sólo tenemos informaciones en los casos cuando los húngaros o los austro-húngaros fijaron sus residencias en grandes grupos, dando margen para que pudieran cultivar su lengua y cultura durante el tiempo más largo posible. Aunque fundamentalmente la colonización agraria caracterizó la región platense, con los centros de Buenos Aires, Santa Fe,

Montevideo y Asunción nacieron colonias urbanas de los emigrantes austro-húngaros, las cuales tenían la característica obvia el predominio sudeslavo.

En el caso de las colonias austro-húngaras, en la costa pacífica, la composición de las nacionalidades era parecida, desempeñando gran papel en el que no fueron viables las asociaciones austro-húngaras, organizadas por las representaciones diplomáticas. Pues en la mayoría croatas, emigrados de los territorios húngaros, no se sentían motivados para participar en aquellas agrupaciones en las que la composición de la directiva en las que se reflejaba la correlación de fuerzas de la Monarquía Austro-Húngara. Sin embargo las colonias austro-húngaras de la costa pacífica se distinguieron del de las platenses por la composición profesional. Pues por causas sociales, en las colonias austro-húngaras de Perú, Bolivia y Chile, al contrario de los colonos agrarios de la región platense, predominaron los mineros y comerciantes.

La emigración húngara hacia México, según nuestros conocimientos actuales, tenía todavía menos importancia cuantitativa que las anteriores. No obstante, en el caso de la presidencia de Porfirio Díaz es importante destacar las circunstancias favorables que pudieron influir en la inmigración húngara, es decir la anteriormente mencionada simpatía del presidente por los húngaros y el gran número de proyectos de colonización húngara con desenlace incierto. Pues estos elementos nos señalan que existía la posibilidad de una inmigración húngara más importante desde Hungría y desde los Estados Unidos de América.

Finalmente el autor clasificó la emigración a Cuba como la quinta corriente de los movimientos migratorios húngaros hacia América Latina antes de la Primera Guerra Mundial. Esta emigración tampoco tenía gran relevancia cuantitativa pero nos llamó la atención su característica particular. Como es bien sabido, la conquista norteamericana de la isla contribuyó a la máxima crecida de la emigración húngara hacia los Estados Unidos de América, de modo que es muy probable que los húngaros recién llegados a este país fuesen atraídos con diversas promesas a los asentamientos norteamericanos en Cuba.

El autor considera muy importantes los conocimientos presentados en el capítulo segundo, ya que dichos movimientos migratorios modernos hacia América Latina hasta la Primera Guerra Mundial casi no fueron estudiados antes. Además, a propósito de la trata de blancas y la emigración gitana, intentó presentar fenómenos muy influyentes en la integración y aceptación de los húngaros por las sociedades latinoamericanas que antes eran desconocidos para la historiografía húngara.

A principios de los años 1910 la emigración transoceánica de los húngaros entró en un proceso de regresión y sólo revivió en los años 1920. Sin embargo,

para entonces ya se desintegró la Monarquía Austro-Húngara y como consecuencia del Tratado de Paz de Trianón, Hungría fue obligada a ceder dos terceras partes de su territorio a los estados sucesores. Bajo el aspecto del tema de la investigación todo eso fue esencial, ya que el reordenamiento del mapa de Europa Central y del Este después de la Primera Guerra Mundial contribuyó a que junto las causas regional-económicas de los movimientos migratorios internacionales, las tensiones interétnicas quedaran entre las causas indicativas. Puesto que, mientras antes de la Primera Guerra Mundial la política de nacionalidades de Rusia, Turquía y la Monarquía Austro-Húngara, en los años 1920 la de Unión Soviética, Rumania, Checoslovaquia y el Reino Serbo-Croata-Esloveno desempeñaron gran papel en mantener la intensidad de la emigración de la región. Incluso, se puede incluir la emigración de los judíos centroeuropeos que se intensificó en la segunda parte de la década de los 1930. Desde el punto de vista húngaro este cambio significó que mientras antes de los años 1910 la proporción de los emigrantes húngaros fue menor que su proporción de la población total de Hungría, en los años 1920 esto cambió en proporción inversa en los países sucesores. Finalmente este proceso fue complementado con la emigración de los judíos fugitivos húngaros.

Mientras tanto a consecuencia de la cada vez más estricta política de inmigración de los Estados Unidos de América los movimientos migratorios revividos se orientaron a los demás países del continente americano. Entre ellos los más importantes receptores fueron los grandes países de la costa atlántica, Canadá, Brasil y Argentina. El autor, aparte de los movimientos de masas, distinguió otras corrientes de menor importancia cuantitativa, las cuales se pueden separar en el tiempo y espacio.

Según el orden cronológico el primer grupo fue el que a consecuencia de la anteriormente citada rígida política de inmigración de los Estados Unidos de América, intentó lograr entrar a este país por rutas alternativas, aprovechando las evasiones a la ley. El autor por eso usó el parangón del "trampolín" a propósito del caso de Cuba y México, puesto que los inmigrantes húngaros y centro-oriental europeos consideraron estos países como las preetapas del ingreso a los Estados Unidos. Las colonias húngaras establecidas en estos países nacieron debido al reforzamiento del control y de la vigilancia de las fronteras estadounidenses. De modo que el motivo de la emigración hacia estos dos países, así como las colonias de La Habana y de la Ciudad de México, se le puede atribuir principalmente a causas externas de empuje y atracción, es decir a la alta emigración de los húngaros allende la frontera y a la disminución de la inmigración a los Estados Unidos de América. Pero no sólo la formación, sino la conformación posterior de las colonias mostraron semejanza en el caso de La Habana y la de la Ciudad de México. En la fase inicial las asociaciones de corta

vida nos señalan que las colonias estaban en formación a falta de miembros estables. Luego, en la segunda parte de los años 1920 empezaron a asimilar cada vez más la realidad de que no tenían posibilidad de ingresar legal o ilegalmente a los Estados Unidos de América y debían residir por lo menos temporalmente en estos lugares. Más tarde se abrió un período corto de prosperidad para las colonias con vida social agitada y nacieron rotativas de lengua húngara. Pero la crisis económica del mundo puso fin a esto cuando por causas existenciales se profundizaron los debates políticos en las colonias mismas y, como consecuencia de esto, se alejaban cada vez más de la vida social húngara.

No obstante, para los años 1930 la situación cambió, ya que muchos se mudaron a otros países y como resultado de esto surgieron procesos positivos dentro de la reducida colonia. Formaron nuevas asociaciones que jugaron un papel central en la vida social húngara de La Habana y de la Ciudad de México hasta el inicio de la Primera Guerra Mundial.

El autor incluyó la emigración a Uruguay en otro grupo, aunque según su función muestra mucha semejanza con las anteriores. Pues, según el uso contemporáneo de las palabras, mientras los emigrantes miraban a Cuba y México como un “trampolín” para llegar a los Estados Unidos de América, Uruguay, como consecuencia del endurecimiento de las leyes migratorias de los países considerados grandes receptores y de la política liberal de inmigración de Uruguay, se convirtió en la “antesala” de la emigración a Argentina en la segunda mitad de los años 1920. Esta tendencia, del mismo modo que en el caso de Cuba y México, no coadyuvó el desarrollo de la vida social de la colonia húngara en Uruguay, que se concentró totalmente en Montevideo. Sin embargo, la vida social de la colonia húngara en Montevideo recorrió un trayecto totalmente diferente, gracias a la proximidad de la colonia fraternal de Buenos Aires. Ya que las asociaciones e institutos montevidianos gozaron del importante apoyo espiritual y material de los grupos homólogos de la colonia de Buenos Aires, lo cual permitió que la vida colonial desarrollase en tres líneas más o menos independientes, es decir en la obrera, la pequeña burguesa judía y la pequeña burguesa cristiana. En resumen, al principio muchos emigrantes húngaros pasaron por Uruguay hacia Argentina impidiendo el desarrollo de la colonia húngara en Montevideo, pero más tarde, a consecuencia de la estancia montevidiana y de los lazos familiares o amistades de ahí, la colonia de Montevideo gozó de un apoyo significativo de la colonia grande de Buenos Aires.

Mientras los dos grupos referidos anteriormente desempeñaron el papel de enlace de los movimientos migratorios hacia los países considerados grandes receptores, la emigración a Chile y Paraguay tenía un doble carácter. Al

principio, como consecuencia de su lejanía, los movimientos de masas no llegaron a estos países y sólo los emigrantes que obtenía cierto capital financiero e intelectual descubrieron las posibilidades en ellos. Más tarde, en los años de la crisis económica mundial llegaron otros de diversos países latinoamericanos, animados por los éxitos de los anteriores. Como la mayoría de los húngaros lograron crear una existencia buena, la vida social de las colonias formadas en Santiago de Chile y Asunción trató de cultivar la cultura húngara y no existir de la beneficencia. Incluso estas colonias, en comparación con su número, ejercieron cierta influencia sobre su entorno social.

Resumiendo lo anteriormente expuesto, vemos que después de la Primera Guerra Mundial el reavivamiento de los movimientos migratorios modernos se puede atribuir esencialmente a causas externas de presión. Es decir, un factor determinante, la crisis económica del período que fomentó los movimientos, influido además por los elementos socio-políticos surgidos de las tensiones interétnicas en los países sucesores. Estos dos factores tuvieron por resultado que la emigración húngara y la centro-oriental europea siguieron siendo importantes en la época de entreguerras, aunque el elemento de atracción del continente americano ya no prevaleció tanto. Además los casos examinados nos demuestran claramente que la política migratoria de los países grandes receptores jugó el papel más importante en la elección de rumbo y destino final de estos movimientos y las posibilidades ofertadas por los otros países latinoamericanos quedaron como factores secundarios, que sólo pudo aprovechar una minoría. Así que la inexistencia o de poca importancia de la inmigración húngara se derivó más bien de la cercanía de los Estados Unidos de América y lo atractivo de Argentina que la simpatía por el resto de los países latinoamericanos. Esto explica por qué no se formaron colonias húngaras en los países como Venezuela y Ecuador y por qué llegaron tan pocos a Bolivia, Perú y Colombia. Por fin, para documentar esto, el autor compiló un apéndice en el que presentó la historia de las relaciones bilaterales diplomáticas entre Hungría y los países latinoamericanos, además de la formación de la política migratoria de los países anteriormente citados.

IV. EPÍLOGO

A lo largo de la investigación el autor varias veces se halló en disposición de poder presentar ante el público los resultados parciales de la investigación gracias al Departamento de Estudios Hispánicos de la Universidad de Szeged y la Asociación Internacional de la Lengua y Cultura Húngara. Tuvo la

oportunidad de dictar diversas conferencias y publicar varios artículos y luego un libro sobre el tema. El último no fijó tanto un objetivo científico, sino más bien quiso ofrecer una ayuda a los descendientes de los emigrantes húngaros en América Latina quienes muestran cada vez más interés por conocer sus raíces y además llamar la atención del país sobre la existencia de los húngaros latinoamericanos que cuentan con varios decenas de miles.

Es decir, la investigación desde el principio tenía dos objetivos fundamentales. Por un lado el autor quiso examinar científicamente los numerosos documentos sin elaborar sobre la historia de los húngaros en América Latina para que pudiera completar las materias de conocimiento de este tema. Por otro lado quiso hacer llegar las informaciones obtenidas por la investigación científica a las personas afectadas para quienes esta pudiera prestar ayuda en la cultivación o para la estimulación de su conciencia húngara. Además de las informaciones publicadas la anteriormente referida base de información sobre los emigrantes y sus descendientes, que reúnen los datos de más de veinte mil individuos, también está disponible para estas personas, lo que hasta ahora varias veces les ayudó a encontrar los perdidos lazos y raíces familiares.

Finalmente el autor considera importante destacar que al terminar la investigación doctoral no disminuyó el objetivo final de llenar la cada vez más creciente curiosidad e interés de los miembros de la primera, segunda y quien sabe cuál generación más de los húngaros latinoamericanos por conocer sus raíces húngaras. Ya que desde la última gran ola de emigración húngara hacia América Latina ocurrió hace medio siglo y durante este tiempo cambió mucho el mundo.

Como consecuencia de esto también cambió la dirección de los movimientos migratorios transoceánicos y la Europa otra fuente se convirtió en una de los principales destinos de las migraciones contemporáneas. Naturalmente esta Europa es la Europa Occidental, pero la incorporación de Hungría a la Unión Europea nos acercó a esta región. Una señal firme de esto es que los movimientos migratorios empiezan a descubrir Hungría y al mismo tiempo muchos de los descendientes húngaros muestran más interés por encontrar y conocer sus raíces húngaras tiempo olvidadas ha.